

Проблемні питання призначення та проведення судових інженерно-екологічних експертиз екологічних наслідків воєнних злочинів відповідно до Міжнародного гуманітарного права

Ігор Крайнов

доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ННЦ «ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, e-mail: iec2001@ukr.net

Володимир Сабадаш

кандидат технічних наук, доцент, ННЦ «ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, e-mail: sabadash.v60@gmail.com

Розглянуто проблемні питання призначення та проведення судових інженерно-екологічних експертиз у процесі кримінального провадження щодо воєнних злочинів проти довкілля, які мають перспективу судового розгляду в міжнародному кримінальному суді. Акцентовано увагу на невідповідності вітчизняних кримінального та екологічного законодавств Міжнародному гуманітарному праву. Також звернуто увагу на необхідність доопрацювання деяких положень Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень щодо інженерно-екологічної експертизи воєнних злочинів проти довкілля.

Ключові слова: *судова інженерно-екологічна експертиза; міжнародне гуманітарне право; міжнародний кримінальний суд; природа; людяність; воєнний злочин; екоцид; довкілля.*

Pressing Issues in the Appointment and Conduct of Forensic Engineering and Environmental Examinations on Environmental Consequences of War Crimes Under International Humanitarian Law

Ihor Krainov, Volodymyr Sabadash

The paper elaborates on pressing issues of appointment and conduct of forensic engineering and environmental examinations in the course of criminal proceedings on war crimes against the environment, which may lead to trial in the International Criminal Court. The authors stress the inconsistency of domestic criminal and environmental legislation with International Humanitarian Law. Emphasis is made on the need to finalize certain provisions of the Scientific and Methodological Guidelines for Preparation and Appointment of Forensic Examinations and Expert Research Related to Forensic Engineering and Environmental Examination on Environmental War Crimes.

Keywords: *forensic engineering and environmental examination; international humanitarian law; international criminal court; nature; humanity; war crime; ecocide; environment.*

Практика проведення в ННЦ ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса судових інженерно-екологічних експертиз (далі — CIEE) воєнних злочинів збройних сил РФ свідчить, що найбільший масштаб екологічних наслідків мають свідомі воєнні злочини проти довкілля [1].

В результаті цих злочинів катастрофічно змінюються екологічні, геофізичні, техногенні та соціальні умови існування та життєдіяльності широких верств цивільного населення.

Прикладом таких воєнних злочинів проти довкілля, що мають катастрофічні

наслідки для цивільного населення, є під-
рив гребель Оскільського та Каховського
водосховищ [2, 3]. Це широкомасштабне ви-
користання бойових вибухових речовин під
час бойових дій та обстрілів (бомбування)
цивільних об'єктів призводить до катастро-
фічного забруднення повітря стійкими висо-
котоксичними аерозолями інгаляційної дії,
які не тільки дуже небезпечні для здоров'я
людей, а й мають властивості парникових
газів і негативно впливають на клімат [4].

Досвід виконання СІЕЕ наслідків впли-
ву бойових дій на довкілля висвітлив низку
проблемних питань щодо їх призначення
та проведення. Усунення цих питань знач-
ною мірою спростить призначення СІЕЕ для
слідчих органів та підвищить доказову сут-
ність експертного висновку. Особливе зна-
чення це має в разі кваліфікації воєнного
злочину як навмисного порушення законів
і звичаїв війни з екологічними наслідками.
Кінцевою метою такого кримінального про-
вадження зазвичай є приведення воєнних
злочинців проти природи та людяності під
юрисдикцію міжнародного кримінального
суду (далі — МКС) за статтями Міжнародно-
го гуманітарного права (далі — МГП) [5] та
Римського статуту (далі — РС) [6].

Логічним завершенням таких криміналь-
них проваджень є обов'язкове призначення
СІЕЕ, але, як було вже зазначено, виникає
низка проблем.

В чинному Кримінальному кодексі Украї-
ни (далі — КК) [7] відсутні статті, що відпові-
дають положенням МГП та статтям РС МКС
щодо воєнних злочинів проти природи та
людяності, які є основними «екологічними»
положеннями МГП. Але як у КК, так і в чис-
ленних нормативно-правових актах приро-
доохоронного змісту України відсутні такі
поняття, як «природа» та «людяність», які
є основними екологічними об'єктами права
в міжнародних правових актах, із яких скла-
дається МГП. І це має місце, незважаючи на
те, що Розділ VIII «Кримінальні правопору-
шення проти довкілля» КК має 18 «екологіч-
них» статей. Але їх жодним чином не можна
застосовувати для кваліфікації воєнних еко-

логічних злочинів. Це зв'язано з тим, що ні
назва статей цього розділу, ні їхній зміст не
відповідають суті положень МГП та статей
РС МКС щодо воєнних злочинів проти при-
роди.

У КК є тільки одна стаття, а саме 438 «Пору-
шення законів та звичаїв війни», застосуван-
ня якої дає змогу, спираючись на вітчизняне
кримінальне законодавство, кваліфікувати
воєнні злочини, що призвели або можуть
призвести до екологічної катастрофи, як
злочини проти природи та людяності відпо-
відно до МГП та РС МКС. Це, своєю чергою,
дає змогу віднести відповідну кримінальну
справу до юрисдикції МКС.

У КК є ще одна суто «екологічна» стаття,
незважаючи на те, що вона міститься в Роз-
ділі XX «Кримінальні правопорушення про-
ти миру, безпеки людства та міжнародного
правопорядку». Це стаття 441 «Екоцид», яку
часто застосовують під час кваліфікації воєн-
них злочинів проти довкілля, незважаючи
на те, що її зміст та умови застосування «еко-
логічно» некоректні. Наприклад, в цій статті
уживається такий термін, як «атмосфера»,
який не уживається в природоохоронному
законодавстві. У статті є також такі помилки,
як «отруєння» неживих об'єктів довкілля.

Тому, незважаючи на зовнішню екологіч-
ну та кримінальну привабливість цієї статті,
її застосування під час кваліфікації воєнних
злочинів проти довкілля викликає багато
сумнівів. Це пов'язано як із невідповідністю
застосовуваної в цій статті термінології еко-
логічному законодавству України, так і від-
сутністю в Українському та міжнародному
екологічному та гуманітарному законодав-
ствах самого поняття «екоцид» та його нау-
ково обґрунтованого визначення.

Ще одним із важливих загальних про-
блемних питань, яке впливає на процеси
призначення й проведення СІЕЕ під час роз-
слідуванні воєнних злочинів, є необхідність
внесення змін та доповнень до Науково-ме-
тодичних рекомендацій з питань підготовки
та призначення судових експертиз та експ-
ертних досліджень (далі — НМР) [8] щодо
матеріальних і матеріалізованих джерел

інформації, які містять фактичні дані про обставини надзвичайної екологічної ситуації, що настала або могла настати внаслідок бойових дій.

Зазначені вище НМР (розд. II, гл. 11 Інженерно-екологічна експертиза) необхідно доповнити орієнтовним переліком вирішуваних питань у випадку призначення експертного дослідження екологічних наслідків воєнних злочинів проти довкілля.

Наведені вище проблеми значно ускладнюють призначення та проведення СІЕЕ екологічних наслідків воєнних злочинів проти довкілля, висновки яких має стати безумовним доказом воєнних злочинів проти природи та людяності в кримінальному судовому процесі в МКС.

Перелік джерел посилання

1. Природа та війна : як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України. URL: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html> (дата звернення: 13.09.2024).
2. Якими є наслідки російського теракту на Каховській ГЕС для дикої природи? URL: <https://uncg.org.ua/iakymy-ie-naslidky-rosijskoho-terakt> (дата звернення: 13.09.2024).
3. Наслідки підриву Каховської ГЕС. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/proyavlyatimutsya-ne-odin-rik-naukovci-fiksyut-ovikatastrofichni-naslidki-cherez-pidriv-kahovskoyi-ges> (дата звернення: 13.09.2024).
4. Крайнов І. П. Питання визначення найбільш вагомого чинника забруднення атмосфери та впливу на здоров'я людини за масового застосування бойових вибухових речовин : мат-ли між нар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річ. ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10.11.2023). Харків, 2023. С. 211—214. URL: <http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/c05122023.pdf> (дата звернення: 13.09.2024).
5. Міжнародне гуманітарне право. URL: <https://minre.gov.ua/diyalnist/napryamky-proektiv-minreintegracziyi/mizhnarodne-gumanitarne-pravo> (дата звернення: 13.09.2024).
6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : ратифік. Законом України від 21.08.2024 р. № 3909-IX (із заяв. та поправ.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 13.09.2024).
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.09.2024).
8. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.12.2023).